

Національний банк України
Українська академія банківської справи
Кафедра банківської справи

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Посібник для студентів, аспірантів
та магістрів економічних спеціальностей

Суми
УАБС
2003

УДК 378.147:330

M54

Рекомендовано до видання методичною радою Української академії банківської справи, протокол № 2 від 01.11.2002.

Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри банківської справи, протокол № 4 від 16.10.2002.

Укладач

кандидат економічних наук, доцент

Г.М. Мартинюк

Рецензенти:

кандидат економічних наук, доцент

В.В. Коваленко;

доктор економічних наук, професор

І.В. Сало

Відповідальний за випуск

кандидат економічних наук, доцент

О.І. Подоляка

M54 Методика викладання економічних дисциплін:
Посібник для студентів, аспірантів та магістрів економічних спеціальностей / Уклад. Г.М. Мартинюк. – Суми: УАБС, 2003. – 26 с.

Методичний посібник включає основні положення програми курсу “Методика викладання економічних дисциплін” та структурно-логічну схему її реалізації, методичні рекомендації щодо організації самостійної та індивідуальної роботи по вивченню та впровадженню в навчальний процес нових досягнень економічної теорії грошей, фінансів та кредиту, узагальнені положення та критерії оцінки знань.

УДК 378.147:330

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. ОСНОВНІ ПРОГРАМНІ ПОЛОЖЕННЯ КУРСУ МВЕД.....	6
2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗРОБКИ ТА ВИКЛАДАННЯ КУРСУ МВЕД.....	7
МОДУЛЬ 1 (ТЕМИ 1-3).....	7
МОДУЛЬ 2 (ТЕМИ 4-8).....	10
МОДУЛЬ 3 (ТЕМИ 9-10).....	13
3. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	15
4. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ..	17
5. КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ	24

ВСТУП

У системі виробничих відносин, що складаються з приводу навчання, тобто передачі та засвоєння знань, найбільш відповідальним моментом є цільова спрямованість та організаційне забезпечення викладацької праці у відповідності до вимог економічних законів, що обумовлюють формування суспільних відносин взагалі, та специфічних, що відтворюють викладацькі здібності до неї.

Найбільш відомими та значущими законами, що забезпечують можливість підвищення результатів праці педагогів та студентів, є закон економії часу; закон підвищення продуктивності живої та ефективності всієї сукупної праці; закон зростання потреб та всебічного розвитку особистості.

Можливість погодження своїх дій з вимогами цих законів у галузі освіти дає нам методика викладання економічних дисциплін – наука, яка настільки економічна, наскільки і педагогічна, тому що спрямована на формування суспільної форми функціонування “економічної” людини.

За своїм змістом методика викладання має досить значну історію, стали методологічні засади та творчі підходи, накопичені практикою їх реалізації. Функції, форми, засоби організації праці педагогів та слухачів (учнів) підтверджені багатовіковим досвідом попередніх поколінь.

Але, як і всі інші науки, методика викладання економічних дисциплін (МВЕД) може стати безпосереднім засобом виробництва лише у тому разі, коли її висновки та положення стануть здобутком тих, хто забезпечує процес навчання. В першу чергу майбутніх викладачів – магістрів з економіки, фінансів та банківської справи, у такому обсязі, який необхідний завжди, враховуючи потреби на майбутнє.

Кінцевою метою вивчення МВЕД є забезпечення майбутніх викладачів економічних спеціальностей знаннями конкретних методів, форм та засобів організації своєї праці, що обумовлюють високі якісні показники відповідно до потреб науково-технічного, економічного та соціального прогресу.

Перехід до ринкових відносин передбачає наявність більш поглиблених економічних знань у всіх громадян (адже вони є суб'єктами ринку і повинні діяти раціонально, орієнтуватися у своїх діях на успіх). Забезпечити це можна лише при наявності викладачів, здатних передавати та відтворювати ці знання кожної людини, відповідно до її потреб в освіті та вміння використовувати у нових умовах.

Враховуючи значення методики викладання економічних дисциплін для відтворення та застосування економічних знань, процес викладання її передбачає вирішити такі завдання:

1. Створити умови для виявлення та розвитку здібностей у студентів до викладацької праці.
2. Дати основні положення з базових понять та принципів методики викладання на рівні, що забезпечує можливість самостійної розробки методичних посібників з питань економіки, фінансів та банківської справи.
3. Ознайомити слухачів з передовим педагогічним досвідом та умовами використання його у подальшій роботі.

Вирішення цих завдань передбачає вивчення цілого ряду економічних законів або стійких причинно-наслідкових зв'язків, що обумовлюють об'єктивні вимоги до відтворення суспільної форми існування людини та можливостей передачі знань про ці закони за допомогою освіти. Методика викладання економічних дисциплін – це шлях до майстерності передачі та засвоєння економічних знань, самостійної розробки форм та методів пристосування можливостей науково-технічного прогресу, до потреб економічного та соціального.

Прослухавши цей курс, студенти повинні засвоїти базові знання, тобто **знати** основні положення МВБД:

- суть, функції та значення методики викладання для досягнення мети навчально-виховної роботи;
- головні принципи організації праці педагогів та студентів при вивченні економічних дисциплін;
- форми та методи викладання економічних дисциплін;
- методи активізації процесу навчання та самостійного їх вдосконалення;

а також **уміти** працювати з інформацією та людьми:

- моделювати інформацію відповідно до цілей викладання та можливостей засвоєння;
- враховувати особисті професійні інтереси для знаходження виходу з конкретних ситуацій;
- складати структурно-логічний план навчання з обраної дисципліни та методичні рекомендації щодо виконання його;
- самостійно здобувати досвід викладання, вдосконалювати і застосовувати у відповідних умовах.

1. ОСНОВНІ ПРОГРАМНІ ПОЛОЖЕННЯ КУРСУ МВЕД

Предмет та завдання навчального курсу “Методика викладання економічних дисциплін”.

Зв’язок курсу МВЕД з дисциплінами психолого-економічного та педагогічного циклу, які вивчалися раніше.

Місце, роль та значення методики викладання економічних дисциплін у системі підготовки спеціалістів-викладачів з економіки, фінансів та банківської справи.

Наукова і практична обумовленість розвитку МВЕД та необхідність її впровадження в навчальний процес Української академії банківської справи.

Реалізацію програмних положень можна побудувати за такою схемою:

Структурно-логічна схема вивчення МВЕД

Тема	Індивідуальні заняття, год.	Самостійне вивчення матеріалу, год.	Виконання індивідуальних завдань на базі практики, год.
I. Модуль – формування економічного мислення та поведінки як мети економічної освіти	6	20	
1. Освіта в системі суспільного виробництва, економічні та соціальні аспекти	2	6	
2. Економічна освіта як фактор раціоналізації та гуманізації виробничих відносин	2	6	
3. Наукова організація праці та принципи її впровадження в освіті	2	8	
II. Модуль – засвоєння базових положень методики проведення різних форм навчальних занять з економічних дисциплін, засобів активізації навчання, контролю та оцінки знань	10	40	
2.1. Науковий зміст методики викладання економічних дисциплін: визначення, значення функції та форми реалізації у різних формах занять	2	10	
2.2. Методологічні та методичні засади структурно-логічної розробки змісту кожної економічної дисципліни у лекціях, лабораторно-практичних та семінарських заняттях. (економічної теорії, фінансів, грошей, кредиту та ін.)	6	10	

Тема	Індивідуальні заняття, год.	Самостійне вивчення матеріалу, год.	Виконання індивідуальних завдань на базі практики, год.
2.3. Методологічне та методичне забезпечення контролю за якістю засвоєних знань у всіх формах занять	2	10	
III. Модуль – психолого-педагогічна індивідуальність кожного викладача та можливості її використання у педагогічному процесі	4	10	18
3.1. Методологічні (психолого-педагогічні) засади пізнавальних можливостей особистості за визначенням відомих вітчизняних та закордонних шкіл педагогічної майстерності	2	10	8
3.2. Порівняльний аналіз педагогічної майстерності викладання економічних дисциплін. Вивчення та свідоме запровадження методів активізації навчання, з урахуванням особистих можливостей, значення та розвитку економічної науки	2		10
	20	70	18

2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗРОБКИ ТА ВИКЛАДАННЯ КУРСУ МВЕД

МОДУЛЬ 1

Формування економічного мислення та відповідної поведінки – мета економічної освіти

Тема 1. Освіта в системі суспільного виробництва, економічні та соціальні аспекти

Освіта як передача та засвоєння накопичених знань про закони розвитку природи, суспільства та мислення завжди була основним джерелом полегшення умов життя та підвищення суспільної культури. Остання може бути засвоєна безпосередньо від попередніх поколінь або опосередковано через систему освіти, що спрямована на заздалегідь визначені орієнтири.

Освіта взагалі і окремі її спеціальні напрямки передбачають потреби в майбутньому щодо якості і кількості освічених. Вона створює можливості та відтворює суспільну форму функціонування людини відповідно до цих потреб. Приналежність працівників освіти до відтворення фізичних та розумових здібностей людини має перед усім

високе суспільне визнання. Це обумовлене ще і тим, що людина завжди була кінцевою метою суспільного розвитку та мірилом усіх його цінностей.

Виходячи з цього, у змісті першої теми бажано визначити:

1. Місце, роль та значення освіти у системі суспільного відтворення.
2. Вітчизняний та закордонний досвід використання освіти як засобу відтворення “людського” капіталу.
3. Показники економічної та соціальної ефективності освіти і методи їх розрахунку.
4. Соціально-економічний характер праці у системі освіти.
5. Визначення методики викладання як науки про систему знань, що обумовлюють відтворення здатності людини до педагогічної праці.
6. Висновки, основні положення та визначення.

Тема 2. Економічна освіта як фактор раціоналізації та гуманізації виробничих відносин у суспільстві

Економічна освіта за своїм призначенням відтворює форму функціонування “економічної” людини – раціональної та ефективної у всіх свідомих проявах буття.

Економічна освіта призначена для перетворення економічної науки у безпосередню виробничу силу, тому значення її для суспільства адекватне значенню економічної науки взагалі та окремих її складових.

В умовах важливого значення економічних важелів для організації та управління життям сьогодні, оволодіння економічними знаннями з фахової професії є суспільно необхідним і професійно обумовленим. У складних умовах переходу до ринкової економіки, поглиблення економічних знань стає вирішальним для соціальної адаптації усіх громадян. А це значно підвищує роль методики вивчення економічних дисциплін та запровадження її у спеціальних і вищих навчальних закладах.

Економічна освіта повинна бути заключною у процесі підготовки спеціалістів високого рівня для всіх галузей, бо тільки вона забезпечує можливість ефективної організації праці у всіх сферах матеріального та нематеріального виробництва.

Методика викладання економічних дисциплін передбачає та відтворює основні засоби та форми передачі економічних знань фахівцям провідних галузей економічної науки.

МВБД відповідає на питання – “Як усі знання, накопичені в науці, перетворити в досвід наш, у наші здобуття”.

Для більш ґрунтовної відповіді на це запитання можна згадати головні положення, що відзеркалюють зміст і значення економічної

науки та економічної освіти для вирішення проблем прискорення економічного та соціального розвитку суспільства.

Їх послідовність може бути такою:

1. Економічна освіта у системі підготовки фахівців усіх спеціальностей, її місце та значення.
2. Економічна освіта як фактор прискорення економічного та соціального розвитку суспільства.
3. Економічна освіта у навчальних планах фахівців економічної спрямованості, структура та логіка вивчення економічних дисциплін.

Загальні висновки, основні положення та визначення, які необхідно засвоїти.

Тема 3. Наукова організація праці та принципи її впровадження в освіту

У суспільному розподілу праці освітянська праця має свої специфічні ознаки та особливості. Визначення та усвідомлення характерних ознак сприяє раціональній організації цієї праці та підвищенню показників загальної ефективності – педагогічної, економічної та соціальної.

Визнання наукової організації праці (НОП) як основи для забезпечення її ефективності обумовлює необхідність уточнення поняття наукової організації педагогічної праці, її значення, принципів та форм такої організації в галузі освіти.

Спираючись на загальні закони організації суспільної праці та керуючись специфічними ознаками педагогічної праці, ми доходимо до визначення НОП (наукової організації праці) в освіті, принципів та форм її впровадження в педагогічну діяльність. Це може бути науковим обґрунтуванням методики викладання взагалі – методики педагогіки, та методики викладання економічних наук зокрема.

Наукове обґрунтування та всебічне уявлення НОП у системі освіти можливо досягти керуючись таким планом:

1. Закони формування виробничих відносин у суспільстві та значення використання їх у системі освіти – де забезпечується процес відтворення цих відносин.
2. Принципи наукової організації праці взагалі та методи впровадження їх у педагогічну діяльність.
3. Принципи наукової організації педагогічної праці та форми їх реалізації при підготовці магістрів з економіки, фінансів та банківської справи.

Загальні висновки, ключові поняття та принципи впровадження НОП в освіті.

МОДУЛЬ 2

Засвоєння базових положень методики проведення різних форм занять з економічних дисциплін, засобів активізації навчання, контролю та оцінюванню знань

Тема 4. Науковий зміст методики викладання економічних дисциплін: визначення, значення, функції та форми реалізації

Цей модуль безпосередньо відповідає на питання як зручніше, доцільніше і якісніше передати економічні знання відповідно до зростаючих потреб.

З визначень методики викладання економічної науки, що наводяться у цьому розділі, можна зробити висновки про її значення для здобуття якісної економічної освіти, можливості, які вона відкриває для подальшого розвитку економічної науки та шляхів її впровадження в практику “економічної” людини; дозволяє одержати доказати про форми та методи самостійного здобуття знань і можливості подальшого їх розвитку відповідно до потреб суспільного прогресу.

У цьому розділі найдокладніше може іти мова про визначні досягнення методики викладання в освіті взагалі та економічної зокрема. Щодо функцій методики викладання економічних дисциплін та відповідних форм їх реалізації в економічному навчанні необхідно звернути увагу на технологію педагогічної праці та техніку навчання на прикладі викладання конкретних дисциплін, тем та форм занять. Звісно, що для цього навчальній програмі відводиться найбільше робочого часу.

Послідовність вирішення окремих проблем цього розділу можна досягти у такому порядку:

1. МВЕД – як наука, визначення та значення її при вивченні основних економічних дисциплін, формуванні економічного мислення та економічної поведінки фахівців своєї справи.
2. Особливості методики викладання економічної теорії, державних фінансів та банківської справи.
3. Критерії та показники якості методичної роботи з викладання економічних дисциплін.

Загальні висновки та основні положення даної теми, які необхідні для засвоєння.

Тема 5. Методологічні та методичні засади структурно-логічної розробки змісту економічних дисциплін при різних формах навчання

Основною метою цієї теми є використання комплексу методичних засобів, необхідних для передачі та накопичення економічних знань відповідно до потреб в них, тобто структури і вагомості цих знань для формування економічного мислення та економічної культури; створення можливостей для засвоєння знань за допомогою різних форм занять та можливості використання їх.

Основними питаннями цієї теми можуть бути:

1. Моделювання рівнів засвоєння бази знань з навчального предмета, вимоги до них та забезпечення.
2. Формування цілей та завдань навчання з конкретних економічних дисциплін.
3. Відповідність форм навчання меті, особливостям навчального процесу, освітнього закладу та відповідним соціально-економічним умовам освіти.
4. Методичні засади планування змісту та структури навчання при різних формах проведення занять.
5. Формування моделі засвоєння знань з конкретної теми, етапи планування та використання.

Загальні висновки та положення відповідно до значення, формування та використання методичної роботи як органічної складової економічної освіти.

Тема 6. Заходи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі економічної освіти

У зв'язку з тим, що діяльність студентів різноманітна за змістом, формами та методами виконання за умов добровільності, самостійності, а найголовніше постійного стимулювання ініціативності, істотним моментом цієї роботи є забезпечення прогресуючої інтенсивності педагогічного впливу на студентів на кожному етапі навчального процесу. Реалізацію цієї функції методики викладання економічних дисциплін можна досягти, усвідомивши досконально зміст та значення економічної освіти для професійної діяльності, потреби в яких зростають – це по-перше, а по-друге, освіта повинна стимулювати економічний прогрес, перетворюючи досягнення науки у безпосередню виробничу силу.

Виховання ініціативності студентів щодо пошуку нових більш ефективних форм навчання та застосування їх у викладацькій практиці можливе лише при таких умовах:

1. Забезпечення студентів теоретичними знаннями, необхідними для професійної діяльності в сучасних соціально-економічних умовах і достатніми для розвитку мотивації до практичної діяльності.
2. Забезпечення розвитку професійних якостей у майбутнього фахівця через організацію навчально-виховної діяльності студентів, яка вимагає активного прояву їхніх особистих здібностей.
3. Забезпечення мінімально необхідного досвіду для практичної діяльності та формування потреб у професійному самовдосконаленні.

Завдання МВБД, на цьому етапі викладання, полягає в тому, щоб у всіх формах організації занять забезпечить єдність змісту економічного навчання з потребами професійної діяльності кожної особи. Наблизити процес навчання до вимог відповідної професії дає можливість модульна структура організації, що передбачає чітке планування та ритмічну роботу студентів і спонукає до пошуку нових методів досягнення навчальної мети.

Як приклад застосування модульно-рейтингової системи освіти можна навести структуру вивчення предмета “Методика викладання економічних дисциплін”, методика викладання курсів “Гроші та кредит”, “Фінансовий менеджмент” та інших дисциплін, що забезпечують професійну орієнтацію підготовки магістрів в Українській академії банківської справи.

Тема 7. Методичні рекомендації з підготовки та проведення конкретних форм занять

У процесі реалізації обраної технології навчання всі форми навчальної роботи переосмислюються і перебудовуються відповідно до мети навчання. Лекції, семінари, самостійна робота студентів, система оцінювання, контроль та взаємовідносини між викладачами та студентами у всіх формах занять дозволяє зробити деякі узагальнення з метою засвоєння та використання накопиченого досвіду. Ознайомитись з ними можна у такому порядку:

1. Основні положення про складання методичних рекомендацій щодо підготовки та проведення лекцій.
2. Принципи розробки методичних вказівок до організації та проведення практичних та семінарських занять.
3. Методичні вказівки до забезпечення та організації дискусії.
4. Рекомендації щодо вибору інтерактивних методів навчання, впровадження та аналізу їх ефективності у викладанні конкретних економічних дисциплін.

Висновками з даної теми можна посилити економічні знання з економічної теорії та практики їх використання, наочно показати значення методики викладання для досягнення кінцевої мети вивчення економічних дисциплін за різними формами.

Тема 8. Методика організації контролю за якістю засвоєння знань при всіх формах занять

Головною метою цієї роботи є вироблення у слухачів уявлення про контроль як один з дійових методів активізації навчання, причому не як примусовий процес виявлення та засвоєння знань, а як самоконтроль за уточненням відомих положень з економіки, методів практичного використання та передачі іншим найкоротшим і ефективним шляхом.

Щодо методичних засад організації контролю, то необхідно досконаліше ознайомитись з досвідом письмового та тестового контролю, який запроваджено в КНЕУ на кафедрі економічної теорії та банківської справи, де проходять підвищення кваліфікації викладачі економічних дисциплін.

Наприклад, можна відповісти на питання з тестового контролю, розроблених на кафедрах банківської справи УАБС і КНЕУ.

Засвоєння науково-обґрунтованих методів оцінки знань за допомогою контролю передбачає: участь студентів у розробці тестових завдань з конкретних тем, навчальних курсів та окремих розділів; участь студентів у розробці тематики доповідей на науково-методичну конференцію, підготовку та проведення методичних семінарів, особисту участь у ролевих іграх; участь кожного в самостійній роботі по виконанню індивідуальних завдань. Все це заспокоює і впевнює студентів у свідомому та активному навчанні, де критерії та показники їх атестації доходять до рівня самоконтролю за процесом засвоєння економічних знань та можливості самостійної і повсякчасної корекції цього процесу.

Відповідно до реалізації освітньої та професійної мети контроль поділяють на такі етапи: поточний, тестовий; проміжний та підсумковий, що також дає змогу студентам свідомо та самостійно керувати своїм навчанням.

МОДУЛЬ 3

Психолого-педагогічна індивідуальність викладача як органічна складова його педагогічної діяльності.

У змісті цього модуля мова повинна йти про наукові засади пізнавальних можливостей особистості, критерії і показники цієї діяльності та методи їх удосконалення засобами самої ж особистості викладача. Відповідно до провідної мети цього розділу, досягнення можна поділити на дві частини: формування викладацьких здібностей (тема 9), та використання їх у педагогічній діяльності (тема 10).

Тема 9. Методологічні та методичні засади формування пізнавальних можливостей особистості за визначенням відомих вітчизняних та закордонних шкіл педагогічної майстерності

Як відомо, з накопленого педагогічного досвіду багатьох поколінь, викладачем не може бути кожна людина, а тільки та, що має відповідні до цієї праці фізіолого-психологічні дані. Тому у процесі навчання педагогічної майстерності краще урахувати особисті можливості студентів, які вони зможуть розвивати далі самостійно. З метою ознайомлення студентів з головними ознаками педагогічної праці та вимогами до особистості викладача на обговорення можна поставити такі питання:

1. Професійні вимоги до особистості викладача, обумовлені специфічними особливостями педагогічної праці.
2. Фактори, що забезпечують здатність особи до педагогічної праці, та показники професійної орієнтації до неї.
3. Організація процесу підготовки педагогічних кадрів у вітчизняній та закордонній системі освіти.

Висновки та означення, які бажано запам'ятати.

Тема 10. Порівняльний аналіз педагогічної майстерності викладання економічних дисциплін у різних методичних підходах

Для здобуття особистого досвіду викладацької роботи слід досконально ознайомитись з досягненнями, що набуті педагогікою попередніх поколінь. Свідоме засвоєння їх у своїй роботі може значно скоротити час навчання. З метою вивчення накопиченого досвіду на обговорення можна винести такі питання:

1. Школи педагогічної майстерності, їх загальні та специфічні характеристики.
2. Вітчизняний та закордонний досвід викладання економічних дисциплін.
3. Сучасні вимоги до методики викладання економічних дисциплін та можливості їх реалізації при підготовці магістрів з економіки в УАБС.

Прикладом реалізації особистих можливостей може бути демонстрація досвіду викладача курсу МВБД, де доводяться форми та методи використання основних положень методики до свідомості слухачів та використовуються можливості активізації їх діяльності для опанування усіма методами педагогічної майстерності.

Увазі слухачів може бути запропонована лекція з економічної теорії на тему “Загальні основи економічного розвитку суспільства”.

Головною ідеєю теми та узагальнюючою проблемою може бути: суспільне виробництво та фактори його розвитку. Обговорення цієї проблеми та вирішення на рівні умов сьогодення можливе за розглядом окремих питань, розміщених у такій послідовності:

1. Суспільне виробництво та його фактори.
2. Суспільне відтворення та можливості економічного зростання.
3. Показники ефективності суспільного виробництва та економічного розвитку.

Основні положення та питання цієї теми з погляду умов суспільного відтворення можна розглянути схематично у вигляді – моделі, що являє собою ринкову форму суспільного виробництва та розподілу його кінцевих результатів за допомогою системи ринків: товарів, грошей, капіталу та праці. Схему наведено у підручниках з макроекономіки (І. Фішера, П. Самуельсона, Е. Долана та інших).

Методику викладання навчальної дисципліни “Гроші та кредит” можна продемонструвати на прикладі структурно-логічної розробки змісту для всіх форм навчальної роботи та контролю за якістю засвоєння, поданих у навчально-методичних посібниках цього курсу викладачами кафедр банківської справи КНЕУ та УАБС (Видання 2000-2002 років).

З методикою викладання фінансів та банківської справи детально можна ознайомитись у відповідних навчально-методичних посібниках, розроблених викладачами відповідних кафедр УАБС та КНЕУ в останні роки.

3. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Аксьонова О.В. Методика викладання економіки: Навч.-метод. посібник. – К.: КНЕУ, 1998. – 280 с.
2. Активизация познавательной деятельности студентов / Под ред. Н.Д. Никандрова. – Л., 1978. – 107 с.
3. Активные методы обучения и качество подготовки специалистов в вузе: Психолого-педагогическое обеспечение учебного процесса. Межвузовский сб. науч. трудов / Отв. ред. В.И. Онегин. – Л., 1990. – 174 с.
4. Алексюк А.М. Взаємодія форм організації і методів навчання // Радянська школа. – 1983. – № 7. – С. 8-14.
5. Алексюк А.М. Методы обучения и методы учения. – К.: Общество “Знание” Укр. ССР, 1980. – 48 с.
6. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерности, основы и методы: Учебно-метод. пособие. – М.: Высшая школа, 1980. – 368 с.

7. Вергасов В.М. Активизация познавательной деятельности студентов в высшей школе. – К.: Высшая школа, 1985. – 174 с.
8. Грановская Р.М. Элементы практической психологии. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1984. – 392 с.
9. Ильина Т.А. Педагогическая технология / Буржуазная педагогика на современном этапе / Под ред.: З.А. Мальковой, Б.Л. Вульфсона. – М., 1984. – С. 48-50.
10. Ильина Т.А. Системно-структурный подход к организации обучения. – Вып. 1, 2. – М.: Знание, 1972. – С. 72-88.
11. Коган В.И., Сычевников И.А. Основы оптимизации процесса обучения в высшей школе. (Единая методическая система института: теория и практика): Науч.-метод. пособие. – М.: Высшая школа, 1987. – 143 с.
12. Кларин В.И. Педагогическая технология в учебном процессе. Анализ зарубежного опыта. – М.: Знание, 1989. – 80 с.
13. Козаков В.А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно- методическое обеспечение. – К.: Вища школа, 1990. – 246 с.
14. Каменский Я.А. Великая дидактика: Педагогическое наследие / Сост.: В.М. Клари, А.Н.Дисуринский. – М.: Педагогика, 1989. – С. 16.
15. Ковальчук Г.О. Активізація навчання в економічній освіті. – К.: КНЕУ, 1999. – 128 с.
16. Корсак К.В. Світова вища освіта: порівняння і визначення закордонної кваліфікації і дипломів. – К.: МАУП-МКА, 1997. – 208 с.
17. Коротяев Б.И., Андросюк В.Н., Семеренко П.П. Проблемы формирования интеллектуально-творческого потенциала студента в процессе преподавания учебных дисциплин: Сб. Всесоюзная научно-методическая конференция «Методика преподавания учебных дисциплин». – Тернополь, 1990.
18. Інтерактивні методи навчання у підготовці спеціалістів для банківської системи України: Збірник наукових праць. – Суми-Харків: ВВП Мрія-1-ЛТД, 2001.
19. Гроші та кредит у схемах і коментаріях / Навч. посібник за ред. Б.Л. Луціва. – Тернопіль, 2000. – 231 с.
20. Никандров Н.Д. Организационные формы и методы обучения в высшей школе. Проблемы педагогики высшей школы. – Л., 1972. – С. 22-29.
21. Никитина Г.В., Романенко В.Н. Формирование творческих умений в процессе профессионального обучения. – Санкт-Петербург, 1992. – 168 с.

22. Носаченко И.М. Игровые методы обучения в экономике / Учебно-методическое пособие. – К.: МАУП, 1995. – 80 с.
23. Огнев'юк В.О., Фурман А.В. Принципы модульности в історії освіти. – Ч.1. – ІПККО МО України. – К., 1995. – 85 с.
24. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: В 2-х т. – М.: Педагогика, 1989.
25. Смолкин А.М. Методы активного обучения / Советская педагогика. – 1999. – № 1.
26. Толкачева Л.А. Активизация обучения в системе высшего образования США (критический анализ): Автореферат дис. канд. пед. наук. – М., 1976. – 25 с.
27. Фридман Л.М. Наглядность и моделирование в обучении. – М.: Знание, 1984. – 84 с.
28. Юцявичене П.А. Принципы модульного обучения / Советская педагогика. – 1990. – № 1. – С. 55-60.
29. Янушкевич Ф. Технология обучения в системе высшего образования / Пер. с польского О.В. Долденко. – М.: Высшая школа, 1986. – 135 с.

4. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Суттєвою рисою педагогічної праці є досвід, набутий особисто кожним викладачем. Тому в навчальній програмі з МВБД велика увага приділяється самостійній роботі студентів, її організації, спрямованості та звітності.

Призначенням цього виду навчання є вироблення особистого досвіду одержання інформації та переробки її за умов ефективної передачі і засвоєння.

Як відомо, самостійна робота – це форма організації індивідуального вивчення студентами навчального матеріалу в урочний та позаурочний час.

Метою самостійної роботи студентів є сприяння формуванню самостійності як риси особистості та важливої професійної якості молоді людини, суть якої полягає у вміннях систематизувати, планувати, контролювати і регулювати свою діяльність без допомоги і контролю з боку викладача.

Завданнями самостійної роботи студентів можуть бути: засвоєння певних знань, умінь, навичок; закріплення і систематизація набутих знань; застосування набутих знань для розв'язання практичних завдань та виконання творчих робіт; виявлення прогалин у системі

знань з предмета. Самостійна робота дає змогу студентові працювати не поспішаючи, не боячись негативної оцінки викладача і своїх товаришів, обирати правильний ритм роботи та умови її виконання.

Організація самостійної роботи студентів з навчального предмета повинна здійснюватися з дотриманням ряду вимог, серед яких слід зазначити:

1. Обґрунтування мети завдання в цілому і конкретного завдання зокрема, що вимагає виявлення та стимулювання позитивних мотивів діяльності студентів.
2. Відкритість і загальну оглядовість завдань. Всі студенти повинні знати зміст завдання, мати можливість порівняти виконані завдання в одній та різних групах, проаналізувати правильність і корисність виконаної роботи, відповідність поставлених оцінок (адекватність оцінювання).
3. Надання детальних методичних рекомендацій щодо виконання роботи (у якій послідовності працювати, з чого починати, як перевіряти свої знання). До окремих завдань слід розробити відповідні пам'ятки.
4. Надання можливості студентам виконувати творчі роботи, що відповідають умовно-професійному рівню засвоєння знань, не обмежуючи їх виконанням стандартних завдань.
5. Здійснення індивідуального підходу при виконанні самостійної роботи. Індивідуальні завдання можуть виконувати за бажанням всі студенти або ті, які мають великий досвід з практичної діяльності, досвід навчання та роботи за кордоном, високий рівень прагнень, творчо обдаровані. Індивідуалізація самостійної роботи сприяє самореалізації студента, розкриваючи у нього такі якості, які допомагають професійному розвитку.
6. Нормування завдань для самостійної роботи, яке базується на визначенні затрат часу і трудомісткості різних їх типів, що забезпечує оптимальний порядок здійснення навчально-пізнавальної діяльності.
7. Можливості ведення обліку та оцінювання виконаних завдань, що вимагає стандартизації вимог до майбутніх спеціалістів та розробки комплексу професійно орієнтованих завдань. З цією метою пропонуються такі типи завдань, які передбачають отримання матеріалізованого результату (продукту) разом і формування особистих якостей студента в процесі їх виконання.
8. Підтримання постійного зворотнього зв'язку із студентами в процесі виконання самостійної роботи, що є фактором ефективності навчального процесу.

Для реалізації самостійної роботи в процесі вивчення навчального предмета студенти виконують комплекс завдань різних рівнів складності:

1. Самостійна робота студента першого рівня (СРС-1) – це сукупність пізнавальних дій суб'єкта пізнання щодо засвоєння знань, видів та способів діяльності в конкретній предметній галузі. СРС-1 за будь-якою формою організації навчання (лекції, семінари, контрольні роботи тощо) не залежить від присутності чи відсутності викладача і найкраще формує мислення (наприклад, асоціації, судження, розуміння, аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, конкретизація тощо). СРС-1 забезпечує засвоєння знань з предметів, навичок, умінь, формує певний енциклопедизм навчання, але не передбачає самостійного виконання набутого.

2. Самостійна робота другого рівня (СРС-2) — це сукупність самостійних дій суб'єкта навчання з предмета, що заданий, з метою отримання певного результату. Як правило, сукупність самостійних дій може задаватися в основному двома шляхами:

а) через зміст предмета дій (наприклад, з допомогою питань, вправ, задач, які необхідно розв'язати тощо);

б) через форму і зміст продукту дій (наприклад, конспект тексту, реферат за темою, опорно-інформаційна схема, проект тощо).

СРС-2 як і СРС-1, яка є його складовою частиною, формує певні навички та вміння самостійно використовувати засвоєні знання для виконання певних завдань, що забезпечують належний рівень підготовки фахівців.

3. Самостійна робота третього рівня (СРС-3) – це сукупність самостійних дій суб'єкта навчання у певних умовах за схемою організаційно-психологічної структури діяльності, що включає визначення особистої мети та планування шляхів її досягнення, мотивацію дій за обраним предметом, самоконтроль та корекцію дій для досягнення заздалегідь поставленої мети. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що саме цей рівень роботи повною мірою відповідає поняттю самостійної роботи з творчим підходом. Крім того, СРС-3 містить в собі два попередні рівні самостійної роботи і надає можливість реалізувати цілі вищої школи щодо підготовки ініціативних, активних та творчих фахівців.

В цілому завдання для самостійної роботи студентів мають відповідати таким вимогам:

1. Професійна результативність – формулювання завдання, яке повинне гарантувати відтворення хоча б одного професійного уміння в межах майбутньої спеціальності студента.

2. Продуктивність передбачає отримання квазіпрофесійного продукту самостійної навчальної праці студента після завершення всіх дій, пов'язаних із розв'язанням цього завдання.
3. Конструктивність як наявність визначеної структури завдання (мета, вихідні дані, умови, що їх пов'язують).
4. Когнітивність або перевага розумових дій над психомоторикою в процесі вирішення завдання.
5. Самостійність означає, що дії студента в основному повинні бути самостійними, останнє передбачається переліком вихідних даних, умовами завдання і необхідністю отримання різноманітних квазіпрофесійних продуктів. Кожний елемент завдання має спонукати студента до аналізу умов, здійснення необхідного інформаційного пошуку, прийняття самостійного рішення.

Розробка завдань для самостійної роботи студентів різних рівнів складності є основною умовою належного планування та організації самостійного навчання.

Приклади основних видів завдань для самостійної роботи студентів подані нижче в таблиці.

Час, зазначений у таблиці, визначається на основі аналізу виконаних робіт, анкетування та співбесід із студентами. Залежність між рівнем успішності студентів та затратами часу на виконання різних типів завдань відображається у висновку як результат дослідження.

Співвідношення витрат студентами часу на виконання завдань для самостійної роботи з предмета "Методика викладання економічних дисциплін"

1	Виконання тестів за лекційними матеріалами	
2	Письмові роботи аналітичного характеру за теоретичними матеріалами	
3	Узагальнення теоретичних матеріалів за допомогою опорно-інформаційних схем	
4	Підготовка завдань до семінарських занять	
5	Виконання фрагментів навчального моделювання	
6	Виконання комплексного навчального проекту	
7	Підготовка до екзамену	

Аналітичне дослідження ефективності використання робочого часу студентами при різних формах навчання дає можливість зробити висновки і відповісти на такі питання:

1. Що є основним джерелом інформації для студентів, як вони уміють працювати на лекціях, чи достатньо їм інформації, яку вони одержують, і чи адекватна вона можливостям сприйняття її студентами.

2. Чи зменшується кількість часу роботи у бібліотеці для одержання необхідної інформації за рахунок методичних рекомендацій, одержаних на лекціях.
3. Чи підвищується ефективність праці студентів завдяки засвоєнню методичних рекомендацій щодо пошуку та обробки фахової інформації.
4. Яку увагу, виходячи з використаного часу, студенти приділяють навчальному проектуванню.

Останній вид самостійної роботи студентів об'єднує всі інші і дає змогу уявити, як вони опановують творчим пошуком взагалі, тому що на етапі проектування вони використовують теоретичну інформацію, що отримана з рекомендованої літератури, на лекціях та в навчальному процесі з метою оптимізації творчих досягнень. Розроблені проекти студенти не тільки захищають, але й самостійно використовують у реальних умовах викладацької діяльності. Якість самостійної роботи з навчального проектування свідчить про професійні здібності студента до викладання. За виконання цього завдання студент одержує оцінку на умовах проміжного контролю.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА

1. Враховуючи цілі навчального предмета (теми), необхідно конкретизувати вимоги до знань, умінь і навичок, які потрібно формувати у студентів в процесі реалізації їх самостійної навчально-пізнавальної діяльності.
2. Відповідно до вимог з організації СРС розробляється система завдань різної складності згідно з попередньо визначеними рівнями засвоєння знань.
3. При створенні системи завдань для СРС, необхідно враховувати актуальність навчально-пізнавальної діяльності студентів та трансформацію їх характеру від наукових ознак до професійних.
4. Аналіз можливостей виконання завдань в урочний та позаурочний час дає змогу прогнозувати та обґрунтовувати терміни їх опрацювання студентами.
5. Забезпечення студентів відповідними збірниками інформаційно-методичних матеріалів (література, методичні рекомендації, практикуми, конспекти, план тощо) дає їм змогу забезпечити самоконтроль за виконанням своєї роботи відповідно до зразків, а також почуття конкуренцію і бажання виконати краще.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ НА БАЗІ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ

Індивідуальне завдання (ІЗ) – це узагальнююча частина самостійної роботи студента, що передбачає можливість використання набутих базових знань з МВБД, (у лекційному курсі, рекомендованій літературі, інформації одержаної з навколишнього середовища), та обов'язково розрахованих на свідоме їх використання у цільовому призначенні і з максимальною мобілізацією своїх особистих можливостей як викладача. Останнє є найхарактернішою ознакою ІЗ у змісті самостійної роботи студента.

Індивідуальне опанування досвідом викладання та індивідуальне використання набутих знань у викладацькій практиці – головне завдання цього виду самостійної роботи, зорієнтованої на постійний розвиток особистих здібностей викладача і варіабельність (гнучкість, адекватність) їх використання. Індивідуальний підхід у формуванні індивідуального завдання, передбачає індивідуальність виконання та публічний захист виконаного, з чітким визначенням особистого внеску у методику.

Індивідуальне завдання на виробничу практику студент одержує за власним вибором, але обов'язково повинен узгоджувати його з керівником практики. (Це сприяє додержанню принципів складності, відповідності, самостійності вирішення проблеми і знаходження нетипового рішення).

Бажано запропонувати студентам технологічний ланцюжок виконання завдань, надаючи їм таким чином можливість для раціонального розподілу часу, дій і прийомів навчання.

У складі ІЗ повинні бути питання з базових знань МВБД, набутих під час лекцій, бесід, консультацій керівника, актуальних щодо потреб в економічних знаннях та практики опанування ними у вищій школі.

Необхідними елементами ІЗ є свідоме уявлення про значення його для процесу викладання економічних дисциплін, що спонукає на ефективні пошуки шляхів його виконання.

Досконале знання змісту економічної дисципліни допомагає у справі пошуку методів ефективної передачі його.

Знання традиційних засобів викладання та методів активізації навчання дає змогу скористатися результатами аналітичного порівняння, зробити висновки і необхідні рекомендації щодо вдосконалення процесу навчання.

Для формування змісту ІЗ можна скористатися структурно-логічною розробкою змісту економічної дисципліни, що передбачається методикою викладання економічних дисциплін, і є базою знань для подальшого вдосконалення методики викладання.

Конкретну спрямованість індивідуального завдання можна доповнити переліком відомих форм проведення занять та видів методичної роботи, що застосовується у розробці інформації у відповідних цілях.

Прикладом формування ІЗ з першого розділу може бути “Методика викладання економічних дисциплін як самостійний розділ методики педагогіки”. “Традиційні методи і форми організації викладацької праці та їх обґрунтування кінцевими цілями економічного навчання”, “Оптимізація пізнавальної діяльності в системі економічної освіти, вітчизняний та закордонний досвід”. Зміст та значення другого розділу може спонукати на вибір таких ІЗ, як “Активізація пізнавальної діяльності студентів на лекціях з економічних дисциплін”, “Активізація пізнавальної діяльності в процесі самостійної підготовки та організації контролю за якістю знань”, “Досвід використання блочно-рейтингового контролю із засвоєння базових знань з конкретної економічної дисципліни”. Вивчення змісту третього розділу можна доповнити засобами індивідуального пошуку із застосуванням таких завдань: “Основні принципи моделювання навчання у конкретних дисциплінах”, “Принципи моделювання навчання у різних формах проведення занять”, “Вибір методів активізації пізнавальної діяльності у вивченні економічних дисциплін”.

Головними вимогами до виконання ІЗ можуть бути:

- наукова та практична обґрунтованість проблеми дослідження, необхідність вирішення її у поточному часі;
- логіка виконання завдання у лаконічному та змістовному плані;
- особистий внесок в методику дослідження теми чи проблеми;
- загальні висновки щодо ефективності дослідження та привабливості запропонованих рекомендацій.

Виконане індивідуальне завдання письмово оформляється:

1. Звітом про перелік робіт та затрати часу на їх виконання, одержану інформацію та форми її обробки, висновком про умови виконання завдання.
2. Основною формою методичної роботи, тобто методичною розробкою, методичними вказівками, методичним посібником до курсу, вправами; формою занять: ділова гра, доповідь, реферат, конспект, тези чи текст, моделі чи структурно-логічний проект.

5. КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ

ПРОМІЖНИЙ КОНТРОЛЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

Оцінка знань студента включає:

- а) виконання індивідуального завдання;
- б) проміжний тестовий контроль;

Виконання індивідуального завдання є необхідною умовою для допуску до іспиту. Передбачено також три тестові контролювання знань студентів по 20 завдань з кожного тесту. Позитивними результатами вважаються 30 і більше балів. Для оцінювання рівнів правильності відповіді студента на тестові завдання використовуються такі критерії:

- відмінний (10 балів) – від 8 до 10 правильних відповідей;
- задовільний (5 балів) – від 5 до 7 правильних відповідей;
- незадовільний (0 балів) – від 0 до 4 правильних відповідей.

ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ І ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ ТА ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ

Оцінювання знань умінь і практичних навичок студентів з дисципліни здійснюється за 100-бальною системою з наступним переведення у традиційну для фіксації оцінки у відповідних документах за шкалою:

- 80-100 балів – “відмінно”;
- 70-80 балів – “добре”;
- 50-70 балів – “задовільно”;
- менше 50 балів – “незадовільно”.

Підсумковий контроль проводиться на основі рейтингової системи оцінювання знань, яка включає три компоненти: оцінка за виконання індивідуального завдання; оцінка результатів проміжного тестового контролю; оцінка (максимально 60 балів), яку отримав студент на іспиті.

Кожне завдання екзаменаційного білета оцінюється окремо за такою шкалою: 10, 5, 0 балів.

Для оцінювання рівня відповідей студентів на теоретичні запитання з фахових дисциплін використовуються такі критерії:

- відмінному рівню (10 балів) відповідає всебічне системне і глибоке знання програмного матеріалу; засвоєння основної і додаткової літератури; чітке володіння понятійним апаратом, методами, методиками та інструментами, вивчення яких передбачене програмами дисциплін; уміння користуватися ними для розв’язання як типових, так і нетипових практичних ситуацій; виявлення творчих здібностей при вивченні і використанні програмного матеріалу;

- задовільному рівню (5 балів) відповідає достатній рівень знань з основного програмного матеріалу; засвоєння інформації в основному з лекційного курсу; володіння необхідними методами, методиками та інструментами, що передбачені програмою; уміння використовувати їх для вирішення типових ситуацій з можливіми незначними помилками;
- незадовільному рівню (0 балів) відповідає наявність значних прогалин у знаннях з основного програмного матеріалу; володіння лише окремими поняттями, методиками та інструментами з принциповими помилками в процесі їх використання.

Для підбиття підсумків роботи студентів з курсу МВЕД використовується середньоарифметична оцінка, тобто за кожним з трьох видів контролю виставляється окрема оцінка. Ці оцінки додають і в такий спосіб визначають загальну оцінку рівня засвоєння навчального курсу..

Навчально-методичне видання

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН
Посібник для студентів, аспірантів та магістрів
економічних спеціальностей

Укладач
Ганна Марківна Мартинюк

Редактор *Г.К. Булахова*
Комп'ютерна верстка *Н.А. Височанської*

Підписано до друку 14.10.2003. Формат 60x90/16.
Гарнітура Times. Тираж 21 прим. Зам. 416.

Інформаційно-видавничий відділ
Української академії банківської справи
Адреса: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.

Надруковано на обладнанні Української академії банківської справи